

Glaset historia i Sverige

Medeltiden

Glaset nådde Sverige under de första århundrande e kr. I de nordiska länderna har man funnit glas som man importerat från Rhenlandet, där det också framställdes. Glaset under medeltiden användes inte som dryckeskärl eller för hushållsgöromål. I första hand var det fönster till kyrkor och högadeln som glastrutor användes till.

1500–1600

Först under 1500-talet började man framställa glas i Sverige. Initiativtagare till glasbruken var Gustav Vasa och högadeln. Anläggningarna var små med högst ett par mästare och några hjälparbetare.

Tillverkningen bestod av dricksglas, prydnadsglas, emballageglas, flaskor av olika slag och fönsterglas. Hovet hade börjat använda glas vid festligheter och vanan att krossa glaset sedan man druckit ur det gav en omfattande produktion.

Tillverkningen var knuten till hovet, högadeln och kyrkorna. Glastillverkningen var en ren lyxproduktion.

1600–1700

Även under 1600-talet var Mälardalen, främst Stockholm med närmaste omgivningar, centrum för den svenska glastillverkningen. Yrkesarbetare hämtades från Italien och Kontinenten. Det är under 1600-talet som glastillverkningen började i Småland av Karl IX:s son på sidolinjen, Karl Karlsson Gyllenhielm och hollandären Arnold de Rees, som ses som initiativtagare till de två bruken Trestenhult och Midningsbråte, där Paul Gaukunkel svarade för yrkeskunskapen. Glasframställningen var under 1600-talet främst avsedd för de högsta samhällsklasserna. Produktionen var av samma slag som under förra århundrandet.

1700-1800

Under frihetstiden sökte stormakterna att stimulera inhemsk produktion av olika varor, bl a glas som skyddades av tullar. Under århundrandet anlades 16 bruk. Produktionen var i stor utsträckning avsedd för regional och lokala marknader. Tillverkningen hade kommit över de tidigare problemen, samtidigt som den allmänna stabiliseringen av landets näringsliv, de växande kapitaltillgångarna och det ökade tekniska kunnandet även påverkade glastillverkningen. Man var dessutom inte i samma grad som tidigare i behov av utländskt yrkeskunnande, då man nu börjat få en inhemsk stam av skickliga glasarbetare.

1800-1850

Glastillverkningen följde i stort sett samma linjer som tidigare, med några viktiga undantag, man började nu att specialisera sig. Antalet produkter ökade snabbt. Från 1830-talet började man ge ut priskuranter, vilket innebar att man bättre än tidigare kan följa tillverkningens förändringar. Slipat glas blir vanligare, pressat glas, assietter, sockerskålar och saltkar osv. Användningen av glas spred sig nu genom de olika samhällsklasserna, vilket innebar ökad efterfrågan.

1850 -1870

Denna period markerar den moderna industrialiseringen genombrott, såväl den svenska industrin som inom glastillverkning. 16 nya glasbruk grundades, samtidigt som man kunde börja skönja en branschkoncentration. Initiativtagare till bruksetableringen var i första hand företagsledare och glasblåsmästare.

Beroendet av invandrade yrkesarbetare var nu på upphållning. Produktionen blev allt mer differentierad, olivslipningens mjukare former blev allt vanligare inte minst på karaffer och dricksglas. Man började också måla glaset med emaljfärger. Imitationer av slipat glas börjar nu framträda. Även dricksglas började tillverkas med pressglasteknik.

Årtionde efter 1850 betydde början till den moderna glastillverkningens framväxt. Genom större enheter ökades kapaciteten på bruken.

Från att ha varit en lyxvara blir glaset i dess olika former mer och mer en dagligvara.

1870-1880

Under 1870-talet anlades inte mindre än 23 glasbruk, varav 10 inom den intensiva småländska regionen. Från denna tid började man att tala om "Glasriket".

Grundaren av de nya bruken var ofta företagare och glasblåsare. I flera fall kan man konstatera att bönder satsat kapital i de nya företagen för att på så sätt skapa en marknad för den skog som kunde vara svår att avsätta på annat sätt än som bränsle i glasbrukens ugnar. Att perioden var perioden var orolig och bruken instabila framgår av att inte mindre än 11 bruk lades ned under årtiondet.

Glasbruken kunde lätt ändras. Personalen bodde på torp och små bondgårdar och hade relativt lätt för att återgå till arbete inom jordbruk och skogsbruk, då ugnarna var släckta. Brukens litenhet och ålderdomliga struktur var många gånger en fördel och styrka i dessa oroliga tider inom industrin.

1880-1890

Under 1890-talet anlades inte mindre än 30 nya glasbruk, därav 18 inom den intensiva glasbruksregionen kallad "Glasriket" i Småland. Samtidigt lade man ner 10 bruk. Finansieringen var bondekapitalet. Huvuddelen av arbetskraften rekryterades lokalt, dock började man återigen importera specialutbildad arbetskraft ex. gravörer, glasmålare och slipare. Antalet arbetarkaserner ökade markant under 1890-talet. Bostadsstandarden var låg. Allt vanligare blev det med det skärslipade glaset. Man gjorde mönster med djupare skär som skar sönder ytan på ett framträdande sätt. Även det målade glaset började nu att få en stor marknad.

1900-1920

1900-talets första årtionde innebar en ny tid för glastillverkningen. En rad nya metoder nådde Sverige från kontinenten, främst då planglastillverkning. En betydande överproduktion uppstod som resulterade i sammanslagningar av olika glasbruk. Det anlades 36 nya glasbruk, 15 i glasriket, samtidigt som 30 äldre glasbruk lades ner. Bruksbebyggelsen ändrades, arbetarkasernerna minskades och ersattes av egna bostäder med högre standard. Dessa hade genomgående stora tomter som kunde producera livsmedel, husgris och ko var inte ovanligt. Glasbruken började vid denna tid att anlita glaskonstnärer. Dessa konstnärers arbeten var begränsad till en liten produktion av exklusiva konstglas. De vanliga hushållsglasen sökte sin förebild från utlandet.

1940-1960

Krigsåren medförde problem för glasbruken, exportmarknaden föll nästan helt bort, samtidigt som den inhemska efterfrågan ökade.

De första efterkrigsåren kännetecknades av en markant högkonjunktur och stigande internationell efterfrågan. Vid 1950 ökade konkurrensen i takt med att Europa återuppbyggdes. Mellan åren 1945-60 anlades 15 nya glasbruk och 13 lades ner.

De vedeldade ugnarna ersattes av olja och eldrivna ugnar.

Den konstnärliga utbildningen intensifierades efterhand, där varje glasbruk med självaktning höll sig med examinerade konstnärer.

Överhuvudtaget förändrades glasindustrin under denna tid. De stora otympliga verkstäderna organiserades efter nya mönster och mera funktionella linjer. Man kan konstatera en mer mångfacetterad dynamik inom den svenska konstglasframställningen, en dynamik som skulle bli ännu mer märkbar under 1960-70 talet.

1960-1985

Detta var en period som karaktäriserades av extremt många nyetableringar och nedläggningar. Det startades inte mindre än 57 glasbruk och 37 äldre glasbruk försvann. Övervägande delen nyetableringar var studiohyttor med några få anställda.

1970-talet karaktäriserades av omdaningarnas tid med strukturrationaliseringar och sammanslagningar. Resultatet blev stabilare etableringar och glasbruk med bättre konkurrensförmåga, samt stigande lönsamhet

Idag

Den ökade konkurrensen av utländskt industriglas medförde en ökad specialisering för de svenska glasbruken, framför allt på konstglassidan, där vi idag är världsledande och trendgivande både inom design och teknik.